

Ł

ŁABĘDŹ. Przedśmiertny śpiew łabędzia to bajka, choć bardzo stara; łabędzie nie śpiewają w zwykłym sensie tego słowa, ale gatunek zwany gędźcem a. łabędziem krzykliwym, występujący na północy Szkocji, w Skandynawii i Azji (w Polsce tylko na przelotach), wydaje różne głosy, robiące osobliwe wrażenie, zwł. w wykonaniu chóralnym. W łabędzi śpiew wierzyli tacy pisarze, jak Platon, Arystoteles, Eurypides, Cicero, Seneka, Marcjalis, wątpili zaś o nim Pliniusz i Klaudiusz Aelianus. Wg legendy gr., dusza Apollina, boga muzyki i poezji, wchodzi w łabędzia, a pitagorejska bajka twierdzi, że to samo czynią dusze wszystkich dobrych poetów. Dlatego od czasów antycznych nazywano wielkich poetów łabędziami, np. Łabędź mantuański (Wergiliusz, zob. Mantua; Bard), Łabędź Avonu (Szekspir; urodził się w Stratford-on-Avon) itd.; zob. też Jezioro (łabędzie); Leda.

Czarny łabędź gatunek występujący w Australii i Tasmanii, dawniej w Starym Świecie nie znany, będący synonimem rzadkości, rzeczy nie spotykanej; biały kruk.

Łabędzie dziewice zob. Völund.

Łabędzi śpiew, łabędzia pieśń przedśmiertna; w jednej z bajek Ezopa. W tragedii *Agamemnon* Ajschylosa Klitajmestra porównuje przedśmiertne, natchnione słowa Kasandry z żalobnym krzykiem umierającego łabędzia. Cicero w rozprawie *O mówcy*, 3, 2, 6-8; czyni to samo porównanie na temat Lucjusza Liciniusza Krasusa, jednego z największych mówców przed Ciceronem, zmarłego po wygłoszeniu mowy; *przen.* ostatnie dzieło autora, ostatni występ, ostatnie przejawienie się talentu, dzieło kończące jakiś okres.

Łabędzi śpiew, nm. *Schwanengesang*, zbiór pieśni Franza Schuberta opublikowany wkrótce po śmierci kompozytora (1828).

Łabędź, łac. *Cygnus*, konstelacja nieba pñ., widziana w Polsce latem i jesienią, z ok. dwustu gwiazdami widocznymi gołym okiem, z jasnymi i ciemnymi mgławicami.

Łabędź dirkeński zob. Dirke.

Ptaka Faetona zob. Faeton.

Rycerz łabędzia Lohengrin (zob.).

Rzadki ptak na ziemi, na kształt czarnego łabędzia, łac. *rara avis in terris nigroque simillima cycno*, z *Satyr*, 6, 165, Juwenala; o „cnotliwej i szlachetnej żonie”.

Umierający łabędź zob. Karnawał (zwierząt); miniatura choreograficzna w 1 akcie, muzyka Saint-Saënsa (fragment suit *Karnawał zwierząt*), choreografia: Michaił Fokin (Petersburg 1907, wyst. pol. Warszawa 1914); balet przetrwał do dziś w niezmiennym kształcie; tańczyły go m.in.: Anna Pawłowa, Galina Ułanova, Maja Plisiecka, Alicja Markowa, Margot Fonteyn, Halina Szmolcówna, Maria Pawińska.

ŁACINA język łaciński, jeden z języków indoeuropejskich, którym w VIII w. pne. mówili mieszkańcy Lacjum (początkowo zajmującego obszar między lewym brzegiem Tybru, Górą Albańską i M. Tyrreńskim, potem rozrastającego się w miarę podbojów dokonywanych przez Rzym), Latynowie (łac. Latini, mieszkańcy Latium, stąd *lingua latina* 'język łaciński, łacina'; por. Latinus). Najstarszym zabytkiem pisma łac. jest napis na złotej agrafie (łac. *fibula*; zob. Złoty) z Praeneste z ok. 600 pne. Najdawniejszy napis rzymski znaleziono w 1899 na Forum Romanum w Rzymie na steli (łac. *Lapis niger* 'czarny kamień'; zob. Czarny) prawdop. z ok. 500 pne.

Ameryka Łacińska Ameryka Południowa i Środkowa, łącznie z Meksykiem, obejmująca kraje mówiące językami romańskimi (pochodzącymi z łaciny): hiszpańskim i portugalskim.

Cesarstwo łacińskie państwo feudalne założone przez uczestników IV krucjaty po zdobyciu w 1204 Konstantynopola; przestało istnieć w 1261, gdy cesarze nicejscy opanowali Bizancjum.

Dać komuś łacinę nauczkę, ofuknąć, wyłajać, przetrzepać skórę, dać lanie; ze szkolnego języka w dawnej Polsce (por. niżej Nota linguae).

Disce puer latinae zob. Stefan (Batory).

Dzielnica Łacińska, fr. Quartier Latin, nazwa dzielnicy uniwersyteckiej w Paryżu, na lewym brzegu Sekwany, rozciągającej się z grubsza od rzeki do Góry św. Genowefy i od ulicy du Bac na zachodzie do ul. Cardinal-Lemoine na

wschodzie. Przez setki lat ośrodek artystów, pisarzy, studentów, intelektualistów i „cyganerii” wszelkiego rodzaju z wielu krajów. Zwana też *pays latin* fr., ‘kraj łac.’ Od łaciny, która była wspólnym językiem studentów śrdw. różnych narodowości.

Krzyż łaciński zob. Krzyż.

Łacina klasyczna język warstw wykształconych zachodniej części Cesarstwa Rzymskiego w okresie I w. pne. – I w. ne.; język najlepszych pisarzy Złotego Wieku łaciny (ok. 80 pne. – 14 ne.), takich jak: Cicero, Cezar i Salustiusz (proza), Wergiliusz, Horacy, Tybullus, Propertiusz i Owidiusz (poezja).

Łacina kuchenna niepoprawna, błędna, kiepska. **Nota linguae** łac., ‘znak, piętno języka’, w szkołach jezuickich do końca XVIII w. i pijarskich (do 1830) nagana za rozmowę po polsku zamiast po łacinie, w myśl ówczesnej zasady szkolnej: „Kto nie umie po łacinie, będzie musiał pasać świnie”. Drewnianą tabliczkę z literami N.L. dawano uczniowi, który przez nieuwagę odezwał się po polsku. Kto ją otrzymał, starał się oddać ją dalej i tak przez dzień cały wędrowała od ucznia do ucznia. Kto ją miał w chwili, gdy profesor o nią zapytał, dostawał kilka plag w dłoń albo w siedzenie.

Obrządek łaciński rz.-kat., w odróżnieniu od wschodniego.

Żagiel łaciński trójkątny, rozpięty na długim wygiętym drzewcu (rejce) skośnie zawieszonym na maszcie; po wł. nazywał się *vela alla trina* ‘żagiel trójkątny (dosł. potrójny)’, co skrócono potem na *vela latrina*, a więc jakby ‘żagiel kloaczny’, później zaś uprzywoicowano dalszym skrótem: *vela latina* ‘żagiel łaciński’, choć z łaciną nie miał nic wspólnego, będąc w istocie pochodzenia arabskiego.

ŁADA wymyślona przez Jana Długosza bogini słowiańska, której imię zaczerpnął (podobnie jak *Lelum Polelum*; zob.) z przyspiewów starop. pieśni wiosennych: *Łado, łado!* (‘oblubieniec, oblubienica’), uważając je za inwokację do dawnego bóstwa słowiańskiego.

ŁAGÓW LUBUSKI miasteczko na Pojezierzu Lubuskim, między jeziorami Ciecz (Trześniowskim) i Łagowskim, w woj. zielonogórskim, wzmiankowane w 1258; w 1347–1810 siedziba

komturów rycerskiego zakonu joannitów; prawnie miejskie w 1808–1923.

Zamek joannitów zbud. w poł. XIV w., przebud. w XVIII–XIX w.; na parterze sala z gotyckim sklepieniem; w sali rycerskiej zbiór zbroi; z wieży zamku wspaniały widok na miasteczko, jeziora, wzgórza i lasy.

ŁAN, włoka, dawna podstawowa jednostka powierzchni rolnej na wsi polskiej, mierzona czasem pracy, ilością wysiewu a. określana jako obszar wystarczający dla osadnika, zarazem podstawowa jednostka, od której ustalano wysokość świadczeń feudalnych (dlatego chłopci starali się zwiększać, a dwory zmniejszać powierzchnię łanu). Liczył przeważnie od 17 do 26 hektarów. Z nm. *Leh(e)n* ‘gospodarstwo wiejskie określonej wielkości’.

Łanowe w dawnej Polsce podatek gruntowy (od poł. XIII w. do 1629; później zastąpiony podymnym) płacony od łanu przez chłopów, a wg ustalonych indywidualnie stawek przez ludność bezrolną; por. Pobór; Poradnie.

Piechota łanowa zob. Piechota.

ŁANIA samica jelenia a. daniela.

Łania kerynejska zob. Herakles, 3. praca.

Łania Sertoriusza Kwintus Sertoriusz, Rzymianin obdarzony geniuszem wojennym, na prośbę walecznego iberyjskiego plemienia Luzytanów stanął w 80 pne. na czele ich rewolty przeciw Rzymowi, zorganizował armię hiszpańską i przez 8 lat prowadził walkę z senatorskimi dowódcami. Został zdradziecko zamordowany przez Perpennę, własnego oficera. Wg legendy miał oswojoną łanię, która chodziła za nim jak pies i przekazywała mu wskazówki od Diany (tak przynajmniej twierdził, aby dodawać Luzytanom ducha); zob. też Luzytania.

Dziewczyną jak łania dorodna, urodziwa, ładna, zdrowa, hoża.

Les Biches fr., ‘łanie; *przen.* dziewczyny-kociaki’, balet z chórem w 1 akcie, muzyka i libretto: (wg pomysłu Jeana Cocteau) Francis Poulenc; choreografia: Bronisława Niżyńska (Monte Carlo 1924, Balety Ros. Diagilewa). Sielanka towarzyska, flirty i plaśy.

ŁAŃCUT miasteczko na Podgórzu Rzeszowskim, w woj. rzeszowskim, zał. przez Kazimierza Wielkiego, który osadził tu kolonistów